

WOORD VOORAF

Het Centrum voor Parlementaire Geschiedenis (CPG), dat in 1971 op initiatief van de Nijmeegse hoogleraar staatsrecht F.J.F.M. Duynstee werd opgericht, is sinds 1986 een gezamenlijke onderneming van de Katholieke Universiteit Nijmegen en de Stichting Parlementaire Geschiedenis. Het CPG wil door middel van de reeks Parlementaire Geschiedenis van Nederland na 1945 het werk voortzetten van W.J. van Welderen Rengers en P.J. Oud. Behalve het voorliggende boek zijn inmiddels studies verschenen over de kabinetten-Schermerhorn-Drees (1945-1946), -Beel (1946-1948) en -Drees-Van Schaik (1948-1951).

Tijdens de periode-Drees II (1951-1952) traden op enkele departementen weliswaar nieuwe bewindslieden op, maar het kabinet opereerde op dezelfde politieke basis als zijn voorganger, namelijk op de geliefde brede basis van KVP-leider C.P.M. Romme: KVP, PvdA, VVD en CHU. Toch lagen de politieke verhoudingen anders dan onder Drees-Van Schaik. De val van het eerste kabinet onder leiding van W. Drees over de Nieuw-Guineakwestie had diepe wonden geslagen: Drees nam het VVD-leider P.J. Oud zeer kwalijk dat hij het kabinet tot heengaan had bewogen, vooral omdat hij vermoedde dat er meer achter diens optreden stak dan enkel onvrede over het Nieuw-Guineabeleid. Het wantrouwen tussen de sociaal-democraten en de liberalen zou onder Drees II dan ook groot zijn. Overigens boterde het ook niet altijd tussen de PvdA en de KVP.

Nu waren de omstandigheden daar ook naar. De Koreacrisis had tot een overspannen wereldeconomie geleid, hetgeen diep ingrijpende maatregelen vereiste. Het verarmde Nederland was immers nog steeds zeer afhankelijk van importen en zag door de sterk gestegen wereldmarktprijzen voor grondstoffen zijn betalingsbalans met de dag verslechteren en zijn deviezenvoorraad in hoog tempo slinken. Bovendien had Nederland zich tegenover zijn bondgenoten verplicht tot een gigantische defensie-inspanning ten bedrage van een kwart van de rijksbegroting en er zou naar verwachting spoedig een einde komen aan de Marshallhulp. Het regeerprogramma was dan ook een puur crisisprogramma, dat bij de formatie de instemming had gekregen niet alleen van de vier regeringsfracties, maar ook van de antirevolutionairen. Hoewel regering en parlement hierdoor meer aan elkaar gebonden waren dan in het verleden, leverden de voorgestelde maatregelen ter uitvoering van het in algemene termen gestelde programma de nodige politieke spanningen op. Bovendien naderden de verkiezingen van 1952: de hoogste tijd dus voor de verschillende partijen, en voor de vleugels binnen die partijen, om zich tegenover het electoraat te profileren.

Deze unieke samenloop van omstandigheden - acuut optredende economische moeilijkheden op het hoogtepunt van de Koude Oorlog en de aan-

staande verkiezingen - vormt het levendige decor voor de parlementaire geschiedenis van het kabinet-Drees II. Het leeuwendeel van dit boek is dan ook gewijd aan de wijze waarop regering en parlement probeerden dit complex van problemen op te lossen. Het samenstel van economische, financiële en sociale maatregelen dat de Koreahausse moest bestrijden - kortweg: de bestedingsbeperking - vormde een rijke bron voor ideologisch beladen discussies in het parlement die, zoals gezegd, het wederzijds wantrouwen tussen 'links' en 'rechts' aanwakkerden en die, ondanks de binding van een kamermeerderheid aan het regeerprogram, soms het uiterste vergden van met name de KVP-fractie om het brede-basis-kabinet bij elkaar te houden.

Het merendeel van de beleidsterreinen werd ingrijpend en vaak uiterst pijnlijk met Koreacrisis en bestedingsbeperking geconfronteerd. Oorlog en Marine was het enige departement dat er wel bij voer: het kreeg er vele miljoenen bij. Maar het gebrek aan efficiency binnen de krijgsmacht bleef regering en parlement bezighouden, ook al slaagden zij er niet in greep op het probleem te krijgen. Behalve premier Drees hadden vooral de bewindslieden van Economische Zaken en Financiën, respectievelijk de KVP'er J.R.M. van den Brink en de PvdA'er P. Lieftinck, de weinig dankbare taak de bestedingsbeperking te 'verkopen', en dat terwijl hun inzichten over de te nemen maatregelen ten principale uiteenliepen. Het meningsverschil over de keuze tussen globale maatregelen of een sterk sturende rol van de overheid zou ook meer dan eens in de Kamer tot stevige debatten leiden. Lieftinck moest bovendien ingrijpende belastingmaatregelen door de Kamer loodsen en telkens waarmaken dat de verdelende rechtvaardigheid er niet door in het geding kwam. Landbouw moest toezien hoe de voedselsubsidies fors werden gekort, terwijl Sociale Zaken een verlaging van de reële inkomens met 5% moest verdedigen. De vakbeweging zag er intussen als een Cerberus op toe dat de bestedingsbeperking de overeengekomen 5% niet te boven ging. Binnenlandse Zaken, Wederopbouw en Volkshuisvesting en Verkeer en Waterstaat zouden het het moeilijkst krijgen. Omdat het niet zeker was dat het Rijk voldoende greep zou krijgen op de particuliere investeringen, lag het immers voor de hand in ieder geval de publieke investeringen aan banden te leggen. Terwijl de woningbouw, volksvijand nummer één, nog enigszins werd ontzien, werd Verkeer en Waterstaat zo goed als lam gelegd. Ook de gemeenten werden fors beperkt in hun investeringsmogelijkheden. Dat muisje zou nog een principieel staartje krijgen in de Kamer: hier was immers de gemeentelijke autonomie in het geding.

Hoewel 'Korea' in hoge mate het beeld van het kabinet-Drees II bepaalde, ging het toch niet om een single-issue-kabinet. Buitenlandse Zaken en Uniezaken en Overzeese Rijksdelen, evenals de bestuursdepartementen Justitie, Binnenlandse Zaken en Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen kenden (ook) andere problemen, voornamelijk problemen die een lange adem vergden. Bij Buitenlandse Zaken spitsten de debatten zich toe op de Europese en Atlantische samenwerking, terwijl Uniezaken geplaagd werd door de frus-

trerende erfenis van het koloniaal verleden. Met name de door de Nieuw-Guineakwestie getroubleerde relatie met de voormalige kolonie in de niet functionerende Nederlands-Indonesische Unie speelde regering en parlement parten. Koude-Oorlogsmaatregelen, de aanstaande partiële Grondwetsherziening en ambtenaren- en pensioenzaken slokten veel tijd van Binnenlandse Zaken op, terwijl Justitie gestaag verder werkte aan een aantal fundamentele wetsontwerpen (de Pleegkinderenwet, de Beginselenwet Gevangeniswezen en de Advocatenwet) en zich verder nog steeds geconfronteerd zag met de nasleep van de Tweede Wereldoorlog (de gratiëring van oorlogsmisdadigers en de zaak-Menten). Bij Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen tenslotte was de onderwijsvernieuwing het centrale thema, terwijl ook de invoering van de televisie de gemoederen beroerde. Het waren problemen die, hoe dan ook, weinig tijdgebonden waren en die in meerderheid nog steeds speelden toen de herinnering aan de Koreacrisis al lang was verwaagd.

Dit boek is het resultaat van multidisciplinair teamwerk in de ware zin van het woord. Maar zonder de medewerking van anderen zou het CPG-team nooit in zijn opzet zijn geslaagd.

Prof. dr. J.L.J. Bosmans en prof. dr. A.E. Kersten waren bereid de integrale tekst te lezen en van deskundig commentaar te voorzien. Bovendien verrichtte de voormalige plaatsvervangend directeur van het CPG, dr. J.M.M.J. Clerx, voor een viertal hoofdstukken en enkele onderdelen van hoofdstukken waardevolle werkzaamheden van zowel inhoudelijke als tekstredactionele aard. Het hoofdstuk over Oorlog en Marine werd aan het kritische oordeel onderworpen van drs. J. Hoffenaar (wetenschappelijk medewerker van de sectie Militaire Geschiedenis) en mw. dr. C. Megens (universitair docent aan de Rijksuniversiteit Groningen), het hoofdstuk over Justitie aan dat van dr. P. Romijn (Rijksinstituut voor Oorlogsdocumentatie).

Het CPG deed vele malen, maar nooit vergeefs, een beroep op een groot aantal archieven en documentatiecentra: het Algemeen Rijksarchief te Den Haag, het Katholiek Documentatie Centrum te Nijmegen, het Documentatiecentrum Nederlandse Politieke Partijen te Groningen, het Parlementair Documentatiecentrum te Leiden, het Centraal Bureau voor Genealogie te Den Haag, het gemeente-archief te Bergen op Zoom, het Centraal Archief van de Tweede Kamer, het Centraal Archiefdepot van het departement van Defensie, het Instituut voor Maritieme Historie van de Marinestaf en de sectie Militaire Geschiedenis, de laatste vier te Den Haag. De steun die de medewerkers van deze instellingen aan het onderzoek hebben verleend, verdient veel waardering.

Onontbeerlijk voor deze uitgave waren de steun van de Stichting Parlementaire Geschiedenis en de Wetenschappelijke Raad van Advies en het werk van de stuurgroep die het CPG binnen de Katholieke Universiteit Nijmegen met raad en daad bijstond.

Woord vooraf

De onmisbare secretariële ondersteuning kregen de auteurs van mw. H.F.M.J. Broeder-Helsen en mw. R.R. de Valk. Mw. J.C.M. van de Put verzorgde op voortreffelijke wijze de lay-out en het register, en prof. dr. E.C. Coppens begeleidde op even consciëntieuze als blijmoedige wijze de productie van het boek.

Nijmegen, mei 1997
J.J.M. Ramakers